

POPÜLİST LİDERLİK ANALİZİ : AHMET HAMDİ TANPINAR'IN SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ ROMANININ ANA KARAKTERİ HALİT AYARCI'NIN LİDERLİK ÖZELLİKLERİ

POPULIST LEADERSHIP ANALYSIS: THE LEADERSHIP CHARACTERESTICS
OF HALİD AYARCI, WHO IS THE MAIN CHRACTER OF AHMET HAMDİ
TANPINAR'S THE CLOCKING INSTITUTE NOV

Murat ŞENGÖZ

Milli Savunma Bakanlığı, muratsengoz74@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6597-0161

Makale Gönderim Tarihi

06.06.2020

Makale Kabul Tarihi

25.12.2020

ÖZ

Bu çalışmada, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanı ve romanın ana karakterleri Hayri İrdal ile Halid Ayarcı tarafından kurulan Saatleri Ayarlama Enstitüsü çevresinde gelişen harikulade olaylar üzerinden Halid Ayarcı karakterinin liderlik özellikleri incelenecektir. Halid Ayarcı, her türlü tehdidi fırsata çeviren, karizması ile muhatap olduğu insanları dönüştürebilen ve toplumu şekillendirebilen olağan dışı özelliklere sahip lider bir şahsiyet ve yaratıcı bir kişiliktir. Halid Ayarcı karakteri, olmayacak işleri var edebilmenin kendisine verdiği öz güven sayesinde etrafındaki muhalif tüm kitleyi kendine yandaş ve iş birlikçi hâle evirebilme yeteneğine sahiptir. Bu çalışmada Halid Ayarcı'nın proaktif bir kişilik olarak etrafında gelişen sıra dışı olayları ve tehditleri fırsatlara çevirebilmesine imkân veren meziyetleri popülist liderlik yaklaşımı bağlamında ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, Saatleri Ayarlama Enstitüsü, Popülist Liderlik, Nitel Araştırma,

ABSTRACT

In this study, the leadership characteristics of Halid Ayarcı as a main character in the novel of Ahmet Hamdi Tanpınar's Clock Adjustment Institute through the wonderful events around the Institute founded by Hayri İrdal and Halid Ayarcı who are the main characters of the novel will be examined. Halid Ayarcı is a leading and a creative personality with extraordinary features who is able to turn all kinds of threats into opportunities, achieve to transform and shape people with his unique charisma. Halid Ayarcı has the confidence of being able to create events that will not happen. Halid Ayarcı has a leadership feature that can turn the self-interested and opposing audience into a pro and collaborator. In this study, the components of Halid Ayarcı's leadership traits are examined and his leadership traits are tried to be explained. As a proactive personality in the novel, Halid Ayarcı's personal characteristics in turning the extraordinary events and threats around him into opportunities are considered within the context of the populist leadership approach.

Keywords: Ahmet Hamdi Tanpınar, Clocking Institute Novel, Popülist Leadership, Qualitative Research,

1. GİRİŞ

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanı, Hayri İrdal karakteri üzerinden roman kahramanının, küçük yaşta filozof meziyetlerine sahip bir saatçinin yanına çırak girmesi ile başlamaktadır. Hayri İrdal'ın ustasına duyduğu hayranlık, Birinci Dünya Savaşı mü-nasebetiyle harbe katılmak için askere gidişi, asker dönüşü ustasının ölümünden sonra ustasının yakın arkadaşlarından Abdüsselam Efendi'nin kızıyla yaptığı evlilik, eşinin ölümü ile hikâye devam etmektedir. İspirtizmacılar kulübüne üye oluşu, ikinci evliliği, gerçeklerden uzak ve düş dünyası içinde bir hayat sürmektedir. Kahvehanede bir arkadaşının kendisini Halid Ayarcı adlı birini tanışması ile hikâye farklı bir yöne evrilmektedir. Hayri İrdal'ın Halid Ayarcı ile tanışması kendisinde büyük değişikliğe yol açacaktır. Hayri İrdal'ın Halid Ayarcı ile arkadaşlığı harikulade gelişmeleri de beraberinde getirecektir. Birlikte "Saatleri Ayarlama Enstitüsü"nü kurarlar. Halid Bey'in sıra dışı liderlik özellikleri neticesinde enstitü kısa zamanda çevrede bilinir hâle gelir, hatta ünü artarak yabancı ülkelere kadar ulaşır. Enstitünün bu başarısında Halid Ayarcı'nın her türlü tehdidi fırsata çeviren, insanı dönüştüren ve toplumu şekillendiren olağan dışı yaratıcı ve kendine has liderlik özellikleri bulunmaktadır. Tabiri caizse Halid Bey öylesine

proaktif bir kişiliktir ki etrafında gelişen olayları öncesinde planlamakta, olayların çıkması ve gelişmesine fırsat vermekte, böylece büyük bir maharetle kurguları üzerinden kendisine bir hayat alanı açmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle araştırmanın amacı ve yöntemi hakkında bilgi verilecek, sonrasında ise popülist liderliğin çerçevesi içinde romanın özeti ve ana olaylar listesi üzerinden her bir kritik gelişme için Halid Ayarcı'nın liderlik özellikleri ve takipçilerinin tavırları tahlil edilecektir. Son bölümde ise Halid Ayarcı'nın popülist liderlik özellikleri tartışılacaktır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Yönetimsel faaliyetlerde bilimsel bakış açısı kararların mantıksal pozitivizm esaslarına göre bir taraftan doğrulanabilmesini ve yine eleştirel akılcılık prensiplerine uygun olarak yanıtlanabilmesini mümkün kılmak suretiyle rasyonel kararlara ulaşılabilmesine imkân verir. Yönetim nihayetinde bir karar ve emir verme, yönlendirme sürecidir. "Her karar verme faaliyeti ise bir sınama ve geliştirme çabasını ihtiva eder". (Şengöz, 2020: 10).

Bilim tarif ve tasnifi içerir (Klein, 2014: 9). Auguste Comte'ya göre bilim, olayların sadece 'niçin'ini aramaz, 'nasıl'ını da arar. Bilimsel yöntem, yapılacak çalışmada izlenecek usulü gösterir. Bilimsel yöntem, problemi veya olayları anlamakta uyulması gereken usul ve esasları belirler, problemlerin çözümünde ve olguların açıklanmasında kullanılacak birtakım teknikleri ihtiva eder (Bourdeau, 2018: 71). Martin Stanley (2007: 99), George Bernard Shaw'un şu sözünü aktarır, "Akıllı adam aklını kullanır, daha akıllı adam ise başkalarının da aklını kullanmasını bilir." Thomas Kuhn bilimi kısaca birikmiş bilgi birikimi olarak tarif eder. Kuhn'a göre bilim geçmiş pratiklerde denenmiş görüşleri, teyit edilmiş prensipleri, karizmatik ve başarılı liderlerin aktardıkları tecrübeleri içerir (Yıldırım, 2008: 27). Bilimi sahte bilimden ayıracak ölçüt, olgularla uyumluluk değil, sınanabilirliktir. Bilim olguların akıl süzgecinden geçirilerek anlamlı ve tutarlı sonuçlara ulaşma çabasıdır (Popper, 2012: 29). "Bu yönüyle bilim, bir bilgi yığını değil, tartışmaya açık bir deneme yanılma, yanılığın ayıklama yöntemidir. Bilimsel yaklaşım daima merak ve eleştirel bir bakış açısı ortaya koyar. Bilim, olguların mantıksal açıklanmasını yapar, somut gerçekleri soyutlayarak kavramlaştırır" (Şengöz, 2019: 16).

Bu çalışmanın amacı, bilimsel bir bakış açısıyla, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanında Hayri İrdal karakteri üzerinden popülist liderliğin bileşenlerinin açıklanmasına yönelik öncü bir çalışma gerçekleştirilmesidir. Bu çalışma esasen bir roman incelemesi olmayacaktır. Bu çalışmada, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın insan ve toplum psikolojisini irdeleyen romanı üzerinden, bir liderlik analizi gerçekleştirilecektir. Başta Halid Ayarcı olmak üzere, Hayri İrdal ve diğer karakterlerin kişilik özellikleri üzerinden popülist liderlik tarzı incelenecek ve boyutları ortaya koyulacaktır. Bu çalışmada ilk olarak romanın ana kurgusunu ortaya çıkarabilmek amacıyla bir özet sunulacak, sonrasında her bir kritik gelişme için Halid Ayarcı'nın liderlik özellikleri ve takipçilerinin tavırları açıklanacak, son bölümde ise Halid Ayarcı'nın popülist liderlik özelliklerinin bileşenleri tartışılacaktır. Bu çalışmanın amacı yönetim ve organizasyon, örgütsel davranış alanyazına popülist liderlik yaklaşımı açısından öncü bir katkı sunmaktır. Çalışmada popülist liderlik kavramı, Türk edebiyat tarihinin usta bir yazarının, şaheser romanının eşsiz bir biçimde betimlenmiş bir karakteri üzerinden derlenerek, nitel araştırma tekniklerine uygun olarak, özgün ve alanyazına katkı sağlayabilecek şekilde analiz edilecektir.

3. POPÜLİST LİDERLİK

Tarihsel olarak insanlığın var oluşuna kadar götürülebilen liderlik kavramı 19. yüzyılın ilk yarısından sonra akademik manada kullanılmaya başlanmıştır (Şişman, 2002: 88). İnsanlar gruplar halinde yaşayan sosyal varlıklardır. Bu sebeple insanlar mensubu oldukları grupları yönetecek, sorumluluk üstlenerek rehberlik edecek yönetici ve/veya liderlere ihtiyaç duyarlar (Jean, 2015: 55). Bu sebeple, belirli amaç ve hedeflere yönelmiş insan gruplarının oluşturulması ve harekete geçirilmesi her insanda bulunmayan ayrı bir beceri ve ikna etme yeteneğini gerektirmektedir (Kul, 2010: 38). Genel olarak liderler bir organizasyonun başarı ve başarısızlığından sorumlu olarak kabul edilmektedir (Tekin ve Zorba, 2001: 30).

Liderlik, liderin kişi veya grupların tutum ve davranışlarını etkileme sürecidir. Hedef ve vade açısından liderlik ve yöneticilik farklılaşmaktadır (Zaleznik, 1977: 71). Liderlik etmek ve yönetmek birbirinden bağımsız çok farklı becerileri ve kişilik özelliklerini gerektirmektedir. Liderler değişim odaklı ve uzun vadeli sonuçlara yönelik faaliyet gösterirken, yöneticiler kısa vadeli bakış açılarıyla statükoyu temsil ederler (Yukl, 1999: 39). Liderler mevcut strateji uygun olsa bile değişimin peşinde iken, liderlik vasfına sahip olmayan yöneticiler örgütlerdeki değişimi yönetecek potansiyele sahip değildirler.

Günümüzde biçimsel otoriteyi kullanan yönetici yerine, örgüt üyelerini hedefe yönlendirmek için harekete geçiren lider kavramı daha ön plana çıkmaktadır. Klasik yöneticilik anlayışı yerini çalışanlara ilham kaynağı olan, yenilikçi, küresel düşünebilen ve izleyicilerine değer atfeden liderliğe bırakmıştır. Günümüzde yöneticilikten ziyade liderlik örgütsel verimliliği sağlamada geçerli bir kavram olmaktadır. Üretim faktörlerinin dolaşımının tamamen serbest olduğu ve bilginin hâkim olduğu bu modern çağda, insanları etkilemek ve yönlendirmek eskisi kadar kolay olmamaktadır. İlgı, bilgi ve otorite şeklinde özetlenebilecek bir yaklaşımla liderin bilgi yönetimi, farkındalık sağlama, farklılıkları yönetme ve belirsizlikleri giderme gibi çok yönlü özelliklere sahip olması beklenmektedir (Gomez ve ark., 2018: 19).

Liderliğin temel fonksiyonlarından birisi örgütün değişime ayak uydurmasının sağlanması ve sürdürülebilirliği için kaynak teminidir (Saruhan ve ark., 2015: 44). Bu da sürekli örgütün çevresi ile ilgili bilgi toplanması, sürdürülebilir rekabet avantajı sağlayacak temel yeteneğinin belirlenmesi, etkili stratejilerin geliştirilmesi, kurumsal imaj yaratılması, dış kaynakların iş birliği ve desteğinin sağlanması ve değişimin yönetilmesi için politikaların belirlenmesini gerektirmektedir (Yukl, 1999:287). Sürdürülebilirlik ve katma değer ancak dönüşümün uygun yönetilmesi ile mümkün olabilmektedir.

Lider organizasyon içerisinde sadece belli durum, görev ve bireylere ilişkin sergilediği davranışlar üzerinde yoğunlaşan mikro yönü ile büyük grupları karakterize eden önemli idealleri, değerleri ve stratejileri ele alan birey ve gruplar yerine bütün toplum ve organizasyonlara odaklanan kişidir (Öğüt, 2007: 94). Liderlik ile ilgili çalışmalar günümüzde tüm hızı ile devam etmektedir. Liderlik üzerine güncel çalışma ve araştırmalar bilhassa, çalışanların çalıştıkları işletme ve kurumlara olan bağlılıklarının ve gösterecekleri öz çabaların artırılmasının desteklenmesi bağlamında ihtiyaç duyulan liderlik özelliklerinin bileşenlerinin ortaya koyulmasına yönelik olarak yoğunlaşmaktadır (Yukl, 1999: 287).

Yukarıda ifade edildiği şekliyle mevcut liderlik yaklaşımları, liderliği olumlu bir davranış olarak kodlayan kavramlaştırmalardır. Bununla beraber her ne kadar kısmen karizmatik, dönüşümcü, öğrenen, ilham verici, simbiyotik, hizmetkâr, kültürel, stratejik ve/veya vizyoner liderlik özellikleri göstermektedir. Bununla beraber amaç ve eylem bakımından popülizmin

etkisinde kalarak muhataplarını hayal kırıklığına uğratan, kaynakları tüketen ve/veya kurum veya işletmesini sonucu suç veya kabahat oluşturan bir eylemin parçası kılan liderlik tarzlarının da kavramlaştırılmaya ihtiyacı bulunmaktadır. Çünkü Mevlana'nın ifadesiyle (2012) her şey zıddıyla daha iyi bilinir.

Popülizm, gerçekte hiçbir ilişkisi olmamasına rağmen ve esasen hiçbir soruna köklü bir çözüm getirmeksizin, sadece mevcut durumu dahil olma, kişisel veya temsil ettiği grubun menfaatlerini genişletecek şekilde, muhataplarını hoşlarına gideceğini umduğu söylem ve eylemlerle aldatmaktır. Demagoji yapmak popülizmin bir aracıdır, ama popülizm demagojiden fazlasıdır (Albertazzi and McDonnell, 2015: 28). Albertazzi ve McDonnell, popülizmi, fiilin sonunda erdemli insanların, egemen haklarından, değerlerinden yoksun bırakıldığı söylem ve eylemler olarak tanımlar (Albertazzi and McDonnell, 2008: 34). Benzer şekilde, siyaset bilimci Carlos de la Torre popülizmi, sahte ve yalan ile bezenmiş gündelik politikalarla muhatapların kandırılması ve güdülmesi eylemi olarak tanımlar (Carlos de la Torre, 2017: 132). Bu manada popülizm Türkçe karşılığı Mustafa Kemal Atatürk'ün ortaya koyduğu ve Cumhuriyet Halk Partisi ile kurumsallaşmış halkçılık ilkesi ile ayrılır. Halkçılık ilkesi, egemenliğin mutlak sahibi olarak halkın kendisini gören, ülkede sosyal devlet anlayışının yerleşmesini amaç edinmiş, hiçbir kişi veya zümreye herhangi bir ayrıcalık tanınmasını ve sınıf ayrımını reddeden ve toplumsal dayanışmayı vurgulayan bir görüşü temsil eder. Negatif ve günümüzde yaygın manada popülizm ise, muhataplarını kandırma, gerçekleri manipüle etme, kişileri istismar etmeyi hoş gören, fırsatçı ve makyavelist bir anlayışı temsil eder. Popülizm; faşizm, liberalizm ve sosyalizm gibi sosyal dönüşüm hakkında geniş kapsamlı fikirler sunan ideolojilerden farklıdır. Çünkü popülizm, ancak eylemin sahibi ile yani popülizm yapan gerçek kişilerle anlamlıdır. Bu sebeple popülizm yoktur, popülist söylemler, eylemler, politikalar ve önderler vardır (Stanley, 2008: 110). Popülizm, Mudde ve Rovira Kaltwasser'a göre (2004: 561), negatif manada popülizm aktörlerinin zihinlerinde, ahlaki olmaktan daha ziyade pragmatik, gerçekleri sahte ve yalan ile örten bir tür zihinsel haritadır.

Popülizmi karakterize eden üç husus vardır (Gomez ve arkadaşları, 2008). Bunlardan birincisi, kısa vadede hoşla giden ve destek bulan, ancak uzun vadede yarardan çok telafisi mümkün olmayan zararlara sebebiyet veren sürdürülmesi mümkün olmayan politikalar içerir. Popülizmin ikinci hususiyeti, hadise ve olguların önemine ve değerine bakmaz, meşruiyet aramaz, hadisenin sadece bir veçhesiyle ilgilenir. Üçüncüsü ise hadiselere sadece kişisel veya temsil ettiği grup veya adağın menfaatleri açısından bakar ve meşruiyet aramaksızın muhataplarının korku ve umutları üzerinden söylem ve eyleme geçerek kendilerine istismar ve menfaat alanı oluştururlar (Kotter, 2001; Goleman, 2000: 51). Popülist liderlik ise kendisine bu üç saç ayağı üzerinden bir kişisel kült inşa eder ve karizmatik bir figür olarak ortaya çıkar. Ne var ki popülist liderlik bir liderlik tarzı olarak kavramsallaştırılmış liderlik tarzları arasında yer almaz (Chartered Management Institute, 2018.).

4. POPÜLİST LİDERLİK ANALİZİ

Usta yazarlar esasen kitaplarında yarattıkları karakter ve kurguladıkları olaylar ile gerçek hayata dair birtakım karakterleri ve olayları temsil eder, eserlerini zamanın şartlarına ve toplumun anlayış ve idrak koşullarına uygun olarak canlandırdığı karakterler ve cereyan eden hadiseler üzerinden kurgular. Eserleri yazarların paylaşmak istedikleri duygu ve düşüncelerini aktarmak için eserler, romancıya imkân sunar. Misal Cengiz Aytmatov'un *Beyaz Gemi*¹ adlı kitabında, fa-

1 Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'a tarafından 1970 yılında yayımlanan bu romanın en belirgin özelliği, verilmek istenen mesajlarla yaratılan tiplerin büyük bir uyum sağlamasıdır. Romanda küçük bir çocuğun gözünden

şist ve baskıcı bir yönetime karşı, özgürlüğü ve umudu beyaz gemi metaforu üzerinden simgeleştirmesi gibi. Bu sebeple kuşkusuz usta yazarların tüm eserlerinde insana ve insan yaşamına dair pek çok ders vardır. Bu çalışmaya konu olan *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanında da Ahmet Hamdi Tanpınar, kurguladığı karakterler ve hadiseler üzerinden gerçek insana ve hayata dair pek çok betimlemelerde bulunmaktadır.

Usta yazar Ahmet Hamdi Tanpınar *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı eserinde, Hayri İrdal karakteri etrafında gerçekleşen olağan dışı olaylar üzerinden toplumun sosyolojisinin filmini çekmektedir. Hayri İrdal'ın ailesi, evlilikleri, kahvehane arkadaşları, yakın akrabaları, bilge saat ustası ve ustasının kendi gibi tuhaf arkadaşları üzerinden aslında toplumun dünya ve ahiret arasında kalmış ama yüreğini ne ahirete ne de dünyaya tam anlamıyla teslim edememiştir. İkircikli bir ruh hâline sahip, çoğu zaman ürkek ve yardıma muhtaç, zaman zaman pısrık ve sünepe, ara sıra muhteris, çoğunlukla hayalci ve fakat genelde iyi yürekli insanları tasvir edilmektedir. Ne var ki bu kahramanlardan biri olan Halid Ayarcı diğerlerinden neredeyse tamamen farklıdır. Çünkü Halid Ayarcı, hikâyede geçen diğer tüm bilge, değerli, muhteris veya sıradan karakterlerden farklı olarak olayları önceden hesap edebilme, hadiselerle yön verebilme ve gelişmeleri fırsatlara çevirebilme yeteneğine sahiptir. Halid Ayarcı oldukça etkileyici ve karşı konulamaz bir büyüleyici bir kişiliğe sahiptir.

Hayri İrdal kendi anlatımıyla, Halid Ayarcı ile tanışmadan evvel, perişan halde, yaşam enerjisini ve umudunu yitirmiş, sünepe ve beceriksiz bir insandır. Bu durum muhtemelen, Avrupa'da tahsil görmüş hekim arkadaşının koyduğu tanıya göre, reşit olamamış, reşit olmak için gerçek bir çaba göstermek yerine sürekli bir himaye arayışında olan bir kişiliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Hayri İrdal'ın bu ruh hali bir bakıma içinde yaşadığı toplumun da bir özetidir. Hayri İrdal karakterinin çevresi üzerinden tasvir edilen toplumun önemli hususiyetleri; bireysel bilinç, başarı ve erdemi yüceltmekten ziyade, zihni bir süzgeçten geçirmeksizin kolektif yargı ve idrakin dayatmalarını önceliklendirmeleridir.

Halid Ayarcı muhataplarını dinleyen ve kendilerini mutlu ve huzurlu hissetmelerini sağlayan, hayatlarına çabuk ve pratik dokunuşlarla müdahale eden ve aralarında gönül bağı oluşturan, meseleleri farklı ve mütemadiyen olumlu bir bakış açısıyla ele alan ve herkesi mutlu edebilecek çözümler üreten yakışıklı, güzel konuşan ve karizmatik bir insandır. Misal daha ilk tanıştıklarında Hayri İrdal'dan arızalı saatini tamir ettirmesine yardımcı olması gibi basit bir istekte bulunur ve karşılığında kendisini boğazda lüks bir restorana akşam yemeğine davet eder ve böylece muhatabının özel hayatına hususiyetlere nüfuz ederek aralarında dostluk gelişmesine zemin yaratır. Dahası Hayri İrdal'a göre çirkin, sesi kötü ve yeteneksiz olan baldızı, Halid Ayarcı'nın bakış açısına göre sempatik, sesi dokunaklı ve bazı havalara elverişli ve doğuştan artisttir. Halid Ayarcı Hayri İrdal'ın büyük baldızının solist olmasına yardım eder ve ilerleyen zamanlarda onu gazinoya çıkarır. Hayri İrdal, Halid Ayarcı ile arkadaş olması ve dostluk geliştirmesinden sonra bir anda, eşi ve çevresi tarafından takdir edilen, yetenekleri ve değerleri övülen birisi olur.

Halid Ayarcı'ya göre gerçekleri olduğu gibi benimsemek kabul edilebilir bir hâl değildir ve her vakit mutlaka başka bir çare vardır. Ona göre kalabalıkları anlamak ve kalabalıklara hitap etmek için kuvvetlice istemek, inanmak ve sorunlar denkleminde değiştirilemeyenleri değil, değiştirilebilenleri dikkate almak gereklidir. Halid Ayarcı, muhatabının saatlere olan ilgisini ve zamanında ustasından öğrendiği bilgece sözleri dikkate alır, çevre ve nüfuzunu da kullanarak birlikte görebilecekleri bir iş geliştirir. Böylece *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nü kurmaya karar

dönemin Sovyet Sosyalist Birliği rejimine yönelik kapalı eleştiriler gerçekleştirilmektedir.

verirler. Halid Ayarcı küçük dokunuşlarla çevresinde büyük değişiklikler yapmaktadır. Özünde gereksiz bir işi sloganlarla ve kendinden emin bir tavırla büyük kitlelere sanki dünyanın en lüzumlu işiymiş gibi sunabilmekte, aşılmaz denilen yolları aşabilmekte, açılmaz denilen kapıları açabilmektedir. Halid Ayarcı muhataplarını takımın bir parçası hâline getirmekte ve görülecek işleri sahiplenmelerini sağlamada muhteşem bir yeteneğe sahiptir. Bu hususiyeti onun gereksiz bir biçimde fazladan işlerin içine girerek zihnini meşgul etmemesine ve bu arada yeni fikir ve projeler geliştirmesine de imkân vermektedir. Böylece Halid Ayarcı, bu tuhaf enstitünün mutlak kadro ve ihtiyaçları konusunda Belediye Başkanını ikna etmeyi başarır. Öyle ki, işe alımlarda enstitüde çalışacak personelin uzman kişilerden oluşması nedeniyle yakın akrabalar ve arkadaşların seçilmesi, seçimde sınav ve diplomaya ihtiyaç duyulmaması, uzmanların enstitü bünyesinde yetiştirilmesi konusunda dahi Belediye Başkanı ile mutabakat sağlanır. Belediye Başkanı, Halid Beyin teferruatlı açıklamaları, personelin gösterdiği özveri, çalışanların sahip oldukları özel yetenekler, işe alımlarda ortak menfaatin gözetilmesi, takım ruhunun vurgulanması, kurumsal başarının önceliklendirilmesi ve muazzam seçilmiş sloganlar marifetiyle enstitüye hayran kalır.

Halid Ayarcı, eş dost ve akrabaları işe almaya devam eder. Yetkili bir kişinin kurumu ziyareti sırasında ve kuruma tahsisatın artırılması konusunda muhatabını ikna edebilmek maksadıyla, Ahmet Zamani Efendi isimli bir saat ustası uydurur. Gerçekte hiç yaşamayan bir şahsiyet üzerinden itibar devşirir. Ahmet Zamani Efendi hakkında icra edilen cemiyet toplantılarının birinde Belediye Başkanı'nın da Ahmet Zamani Efendi isimli zatı överek Enstitüyü savunması ve tahsisatın artırılması yönündeki gayreti manidardır. Hayri İrdal ise, Ahmet Zamani hakkında epey teferruatlı bilgi uydurur. Bu kapsamda şahsın batılı matematikçilerle haberleştiği, boyu, posu, mesleği, perhizi, sakalı ve cübbesinin rengi, ölüm tarihi, hastalığı, bağlı olduğu tarikat, döneminin âlimleriyle ilişkileri hakkında geniş bir bilgi vermiştir. Halid Ayarcı'ya göre, adı olan her şey vardır hayatta, eğer birileri birilerinin tarihte olmasını isterse o kişi tarihte olmalıdır.

Başından beri enstitü kamuoyunun ilgisini çekmektedir, gazetelerde enstitü ile ilgili sürekli bir şeyler yazılıp çizilir. Çıkan yazıların çoğu Halid Ayarcı ile ilgilidir. Fakat sonraları Halid Ayarcı'nın yönlendirmesi neticesinde Hayri İrdal da ön plana çıkarılır. Hayri İrdal; Volter, Faust ile mukayese edilir, adına verilen demeçler gazetelerde yayımlanır. Doktor Ramiz de yazdığı bir makalede Hayri İrdal'ı Faust'a benzeter ve çağdaş bir zaman felsefecisi olarak tanımlar. Halid Ayarcı'ya göre bu işler kalabalıkların batı uygarlığını yakalamak için duyduğu arzudan kaynaklanmaktadır. Hayri İrdal'ın ustası saatçi Nuri Efendi'nin mezarını tamir ettirmesi dolayısıyla düzenlediği merasimde Ahmet Zamani Efendi ile ilgili verdiği övücü söylev, katılımcıları iyice heyecanlandırır. Öyle ki sonrasında Hayri İrdal gazetelerdeki makalelere sık sık konu olur.

Halid Ayarcı, Hayri İrdal'ın halası ile olan küslüğünü bitirmek ve kendisinin saatleri ayarlama enstitüsüne olan düşmanlığını bitirmek maksadıyla, Hayri İrdal'ın halası Zarife Hanım'a birlikte Saat Sevenler Cemiyetini kurmayı teklif eder. Hayri İrdal'ın halası Zarife Hanım teklifi kabul eder ve Saat Severler Derneği başkanı olur, birlikte ve büyük bir ciddiyetle derneğin diğer azalarını seçerler. Böylece Halid Ayarcı; Hayri İrdal'ın halasıyla olan kırgınlığını ve çatışmasını da fırsata çevirmeyi başarır. Hayriye İrdal'ın halası Zarife Hanım o vakitten sonra mutlak sadık bir saat severler derneği başkanıdır.

Halid Ayarcı bir vakit sonra Ahmet Zamani Efendi'nin hayatı ve eserleri üzerine bir kitap çıkar. Hayri İrdal endişelidir fakat Halid Ayarcı oldukça sakin ve kendinden emindir. Kitabın çıkmasından bir süre sonra Çengelköylü bir zat kendisinin Ahmet Zamani'nin torunu olduğunu iddia eder ve soyadını değiştirir. İspiritizma işleriyle uğraşan bazıları güya Zamani'nin ruhunu çağırıp, güya, onunla konuşma şerefine ulaşırlar.

Ahmet Zamani üzerine tartışmalar kamuoyunda uzayıp gideri medya bu işe çok önem verir. Öyle ki esasında olmayan bir zat üzerinden medyada her gün bir haber çıkar. Hatta birisi çıkar ve biraz da Halid Ayarcı'ya duyduğu nefretin etkisiyle Ahmet Zamani'nin gerçekte Fennî Efendi olduğunu iddia eder. Nedense o kişi de bir süre sonra basit bir aşk tartışması yüzünden öldürülür ve hadise böylece kapanır.

Tuhafliklar bitmez, öyle ki Zarife Hala'nın evinde verdiği bir kokteyl esnasında, güya Ahmet Zamani Efendi, derviş kılığı ile kokteyle bir süreliğine teşrif eder. Kokteyle katılan üst düzey misafirlerden Van Humbert bu olaydan etkilenir ve Batı Amerika şehrinde Saat Sevenler Cemiyeti'nin bir ajansını açar. Ne yazık ki işler böyle devam etmez. Önce projelendikleri saat evleri konut projesi halk tarafından rağbet görmez. Sonra yabancı bir heyetin enstitüyü ziyareti esnasında, saati öğrenmek gibi basit bir şey için, niçin bir enstitü kurmaya ihtiyaç duydukları şeklindeki bir soruya da cevap verilemez. Böylece müessese lağvedilir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Popülist liderlik, Alman sosyolog Max Weber tarafından geliştirilen otoritenin liderin karizmasından türetildiği karizmatik liderlikten (Joosse, 2014. 266) farklıdır. Romanda geçen Halid Ayarcı karakteri örneğinde de görüldüğü gibi popülist liderlik belki karizmatik ve hatta otantik liderlik (Gardner ve arkadaşları, 2011: 1145) özelliklerine sahip olmakla birlikte, motivasyonları itibariyle aldatma ile iş görürler. Popülist liderler de dinamik bir kişiliğe sahiptirler, ancak yerleşik inanç ve kabullerle ve meşruiyet ile ilişkileri istismar ve kandırma üzerine kuruludur.

Kitap Hayri İrdal'ın anlatımı üzerinden özellikle kendisi ve Halid Ayarcı ana karakterleri üzerine kurgulanmıştır. Hayri İrdal, önceleri toplumda insanlar tarafından çok dikkate alınmayan sıradan birisidir. Ne var ki Halid Ayarcı ile tanıştıktan ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü kurulduktan sonra herkes tarafından takdir gören ve dikkate alınan birisi hâline gelir. Halid Ayarcı, şık giyimli aydın görünüşlü, yakışıklı ve bilhassa hitabeti kuvvetli birisidir, sıradan insanların yapabileceği sıradan işlerle uğraşmaktansa, çevresinde oluşturduğu etki alanı ile hadiselerle yön vermeyi tercih eder. Halid Ayarcı her daim hadiselerle farklı açıdan bakabilen ve alternatif çözümler ve hâl tarzları üretebilen bir kişiliktir. Bu özelliği ona hadiseler gerçekleşmeden önce ön alabilme, kişileri doğru ve muntazam bir biçimde tahlil edebilme imkânı verir. Bu yönüyle Halid Ayarcı fırsatları kendi oluşturur, amaçlarını gerçekleştirebilmek için olayları konfabülasyon tekniği (Hirstein, 2005: 5) ile yeniden kurgulamayı meşru görür. Kurnazdır ve muhataplarına istediği şekilde tesir etmekten hoşlanır, hedeflerine ulaşmak için yalan söylemeyi meşru görür, her hâlükarda kendisine bir çıkış yolu bulur ve insanları kandırmayı başarır.

Halid Ayarcı zaman ve gerçeklik ile münasebetini kendisi tayin eder. Kendi gerçekliğini kendisi yaratır. Konfabülasyon tekniği ile hiç olmayan şeyleri dahi büyük bir inançla hikâyeye edebilir ve muhataplarını inandırabilir. Muhatapları tıpkı korsakov sendromuna/psikozuna maruz kalmış, organik ve inorganik maddelerle zehirlenmiş nörolojik bozukluğa sahip kronik hastalar gibi gerçekte hiç olmamış bu olayları sanki olmuş gibi hatırlar, ön duygularını yitirir, zihni bir karmaşa içinde ait oldukları gerçeklik ve zamanı şaşırabilir (Spiegel ve Lim, 2011: 15). Öz güveni ile üçüncül gruplar nezdinde de sanal bir gerçeklik ve inandırıcılık sağlayabilir. Yalanı meşru görmesinden hareketle, muhataplarını sahte kahramanlar ve mitler üzerinden kolayca etrafında toplayabilir. Ona göre, dürüstlük, doğruluk, adalet kavramları herkeste farklı anlamlar uyandırabilir. Bu nedenle kişiler öncelikle maddi menfaatlerle motive olurlar. Bu sebeple menfaatler paylaşılmalıdır.

Popülist liderlik, girdiler yerine çıktılara değer veren ve etik bir temel üzerine inşa edilme-
yen, muhataplarıyla dürüst olmayan ilişkiler yoluyla gayrimeşru bir zemin üzerine liderin meş-
ruiyetini oluşturmayı amaç edinen bir liderlik yaklaşımıdır. Genel olarak, popülist liderler, bir
tarafтан şeffaf ve dürüst bir görüntü verirken, gerçekte dürüst olmayan ilişkiler ağını yönetirler.
Usta yazar Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanından hareketle, ana
karakter Halid Ayarcı'nın, esasen en yakın arkadaşı ve iş ortağı olan diğer ana karakter Hayri
İrdal'ın karısı ile kurduğu yasak aşk ilişkisi buna örnektir. Öyle ki, Halid Ayarcı en yakın arka-
daşının karısından Halide isimli bir kız çocuk sahibidir. Bu sebeple popülist liderlik görünürde
söylem olarak muhatapları ile arasında güven inşa ederken, mütemadiyen muhataplarının umut
ve heveslerini beslerken, gerçekte kendi gizli ajandalarını gerçekleştirme gayreti içindedirler.
Bu yönüyle popülist liderlerin muhataplarının bireysel ve takım performanslarıyla alakası sa-
dece kendi amaçlarına hizmetleri nispetindedir.

KAYNAKÇA

- Albertazzi, D. and McDonnell, D. (2015). *Populists in Power*. London: Routledge, p.28.
- Albertazzi, D. and McDonnell, D. (2008). "Introduction: The Sceptre and Twenty-First Century Populism". New York: Palgrave MacMillan, p. 34.
- Bourdeau, M. (2018). "4.2 The Classification of the Sciences and Philosophy of Science". Auguste Comte. Stanford Encyclopedia of Philosophy, p. 34.
- Chartered Management Institute (2019). Retrieved June 4, 2020.
- De la Torre, C. (2017). *Populism in Latin America. The Oxford Handbook of Populism. Oxford and New York: Oxford: Oxford University Press*, p.132.
- Gardner, W.L., Coglisier, C.C., Davis, K.M., and Dickens, M.P. (2011). "Authentic leadership: A review of the literature and research agenda". *Leadership Quarterly*, 22 (1), The USA, p. 1120-1145.
- Gomez, M., Luis R.; David, B., Balkin C. and Robert L. C. (2008). *Management*. 3rd edition. New York: McGraw-Hill. p.19.
- Jean, L. P. (2015). *Henri Fayol, the Manager*. London: Routledge, p. 55.
- Joesse, P. (2014). "Becoming a God: Max Weber and the Social Construction of Charisma". *Journal of Classical Sociology*, 14 (3), p. 266-283.
- Hirstein, W. (2005). *Brain Fiction: Self-deception and the riddle of confabulation*. Massachusetts: MIT Press. p.5.
- Klein, E. (2014). *Dünyayı Değiştiren Fizik Devrimi*. K. Sofu (Çev). İstanbul: Say Yayınları.
- Kotter, J. P. and Goleman, J. (2001). *What leaders really do*. Harvard: Harvard Business School Pub. Corp, p.51.
- Kul, M. (2010). *Okul yöneticilerinin liderlik stilleri ile beden eğitimi öğretmenlerinin yıldırma (mobbing) yaşama düzeyleri, örgütsel bağlılıkları ve iş doyumunu arasındaki ilişki. Örgütsel Bağlılıkları ve İş Doyumunu Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, s.38.
- Maslow, A. H. (1943). "A Theory of Human Motivation". *Psychological Review*, 50, 370-396.
- Martin, S. (2007). *George Bernard Shaw: The Order of Merit*. London: Taurus, p.99
- Maslow, A. H. (1943). "A Theory of Human Motivation". *Psychological Review*, 50, 370-396.
- Mevlâna (2012). *Mesnevi*. A. Karaismailoğlu (Çev). İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Mudde, C. (2004). "The Populist Zeitgeist". *Government and Opposition*. 39 (4), p. 561.
- Öğüt, A. (2007). *Bilgi Çağında Yönetim*. (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları, s.94.
- Popper, K. (2012). *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. London: Routledge, p.29.
- Saruhan, Ş. C. and Müge, L. Y. (2018). *Çağdaş Yönetim Bilimi*. İstanbul: Beta Yayınevi, s. 44.
- Spiegel, D. R. and Lim, K. J. (2011). "A Case of Probable Korsakoff's Syndrome: A Syndrome of Frontal Lobe and Diencephalic Structural Pathogenesis and a Comparison with Medial Temporal Lobe Dementias". *Innovations in Clinical Neuroscience*. 8 (6), p. 15-19.
- Stanley, B. (2008). "The Thin Ideology of Populism". *Journal of Political Ideologies*. 13 (1), p. 95-110.
- Şengöz, M. (2019). *Yönetim Felsefesi*. Ankara: Astana Yayınları, s.16.
- Şengöz, M. (2020). *The Framework of Military Leadership*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, p.10.
- Şişman, M. (2002). *Öğretim Liderliği*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, s. 88.
- Tekin, A. ve Zorba, E. (2001). "Spor ve Rekreasyon Organizasyonlarında Etkili Liderlik". *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), s. 28-36.
- Yıldırım, C. (2008). *Bilim Felsefesi*. Ankara: Yargı Yayınları, s. 27.
- Yukl, G. (1999). "An Evaluative Essay on Current Conceptions of Effective Leadership". *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 8 (1), p. 33-48.
- Zaleznik, A. (1977). "Leaders and Managers: Are They Different". *Harvard Business Review*, May-June, p. 67-78.